

ВІДГУК

офіційного опонента – кандидата юридичних наук, доцента, старшого наукового співробітника Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України Тарахонич Тетяни Іванівни на дисертацію Адааскалиця Костянтина Костянтиновича на тему «Юридична техніка формалізації процесуальних норм права (на прикладі норм цивільного процесуального права України)», представлену на здобуття ступеня доктора філософії галузі знань 08 «Право» зі спеціальності 081 «Право»

Ступінь актуальності обраної теми. Актуальність дисертаційного дослідження зумовлюється теоретичними та практичними чинниками розвитку сучасної правової науки та правотворчої діяльності. Підвищення вимог до формальної визначеності права у світлі розбудови України як соціальної, демократичної та правової держави, а також зростання ролі процесуального права в механізмі захисту прав і свобод людини об'єктивно актуалізують необхідність поглиблення дослідження юридичної техніки формалізації процесуальних норм права.

Теоретична складова актуальності дослідження полягає насамперед у відсутності в сучасній вітчизняній правовій доктрині цілісного та системного підходу до осмислення юридичної техніки формалізації процесуальних норм права. Попри значну кількість наукових праць, присвячених загальним питанням юридичної техніки та формалізації права, відповідна проблематика переважно розглядається фрагментарно, без належного розмежування рівнів, форм і функціонального призначення формалізації саме процесуальних норм.

Крім того, теоретична актуальність роботи зумовлена потребою уточнення та розвитку категоріального апарату. Запропоноване в дисертації комплексне бачення формалізації як елемента юридичної техніки, а також розкриття її змісту через юридичний, технологічний і квалітологічний підходи сприяє поглибленню наукових уявлень про формальну визначеність права, системність і узгодженість цивільного процесуального законодавства, що має принципове значення для в контексті правотворчої діяльності.

Практична складова актуальності дослідження зумовлена сучасним станом правотворчої діяльності та практики у сфері цивільного судочинства. Недоліки формалізації процесуальних норм, зокрема їхня надмірна складність, внутрішня неузгодженість та недостатня чіткість, безпосередньо впливають на ефективність судового захисту, передбачуваність судових рішень та реалізацію права на справедливий суд.

Важливою є й прикладна значущість результатів дисертаційного дослідження для вдосконалення правотворчої діяльності, підвищення якості норм цивільного процесуального права та формування єдиних підходів до їх формалізації. Висновки та пропозиції сформульовані в роботі можуть бути використані у науково-дослідній, правотворчій, правозастосовній, а також у викладацькій діяльності. Результати дисертаційного дослідження впроваджено в діяльність Комітету Верховної Ради України з питань правової політики (Лист Комітету з питань правової політики Верховної Ради України від 12.01.26 р.).

Таким чином дисертаційне дослідження К. К. Адаскалиця на тему «Юридична техніка формалізації процесуальних норм права (на прикладі норм цивільного процесуального права України)» є актуальним з теоретичної та практичної точок зору.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження здійснено в контексті науково-дослідної теми кафедри теорії та історії держави і права Вищого навчального закладу «Університет економіки та права «КРОК» «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення прав людини та дитини в умовах розбудови правової, демократичної, соціально-орієнтованої держави з широко розгалуженими інститутами громадянського суспільства» (номер державної реєстрації: 0118U001384).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані у дисертації Адаскалиця Костянтина Костянтиновича, характеризуються внутрішньою логічною узгодженістю,

послідовністю та належним рівнем наукової аргументованості, повною мірою відповідають обраній тематиці й поставленим завданням дослідження. Їх достовірність забезпечується ґрунтовною методологічною базою, що поєднує принципи наукового пізнання, методологічні підходи та систему загальнонаукових і спеціально-наукових методів дослідження.

Принципи повноти, детермінізму та об'єктивності наукового пізнання використані коректно й послідовно в межах дослідження, що сприяло неупередженому, всебічному та комплексному аналізу юридичної техніки формалізації процесуальних норм права, а також забезпечило зв'язок між поставленими дослідницькими завданнями і сформульованими висновками.

Методологічні підходи, обрані дисертантом, зокрема раціональний, герменевтичний, функціональний і системний, використані обґрунтовано та з урахуванням специфіки предмета дослідження. Їх застосування дало змогу комплексно осмислити зміст і структуру юридичної техніки формалізації процесуальних норм права, розкрити її як самостійне правове явище, а також забезпечити цілісність і внутрішню узгодженість наукової концепції роботи.

Серед загальнонаукових методів у роботі використано методи: аналізу, синтезу, індукції, дедукції, конкретизації, узагальнення, аналогії, ідеалізації, формалізації та інтерпретації. Серед спеціально-наукових: формально-юридичний, порівняльно-правовий і логіко-юридичний. Їх комплексне застосування забезпечило коректне виконання поставлених дослідницьких завдань, належний рівень теоретичної глибини дослідження та обґрунтованість отриманих наукових результатів.

Структура дисертаційного дослідження є логічною, послідовною та відповідає особливостям предмету дослідження. Сформульовані висновки кореспондують поставленим завданням, що, своєю чергою, свідчить про досягнення дослідницької мети.

Теоретичну основу дослідження становлять напрацювання вітчизняних і зарубіжних науковців у сфері теорії права, юридичної техніки та цивільного процесу.

Нормативну основу становлять нормативно-правові акти України, акти міжнародного права, а також акти судової практики, зокрема постанови, ухвали та судові рішення національних судів і Європейського суду з прав людини.

Наукова новизна одержаних результатів. Дослідження змісту дисертаційної роботи дає підстави стверджувати, що поставлена дослідницька мета здобувачем досягнута в повному обсязі, а визначені наукові завдання виконані системно та послідовно. Зазначене знайшло відображення в основних положеннях дисертації, які сформульовані автором самостійно, вирізняються внутрішньою логічною узгодженістю та характеризуються належним рівнем наукової новизни.

Дослідження є першим у вітчизняній правовій науці, яке комплексно встановлює правила юридичної техніки формалізації процесуальних норм права на прикладі норм цивільного процесуального права України, надає характеристику їх правового забезпечення, виокремлює недоліки та обґрунтовує шляхи підвищення рівня формалізованості процесуальних норм права в Україні. Наукова новизна одержаних результатів відображається в низці положень, що визначають внесок автора у розвиток теорії юридичної техніки.

Найбільш вагомими науковими результатами дисертаційної роботи можна відзначити такі:

вперше:

- сформульовано системну модель розуміння юридичної техніки як сукупності правил (методів, прийомів, способів та засобів), що використовуються для формалізації (правотворча техніка) та інтерпретації (техніка правозастосування) права, яка полягає у взаємозв'язку між загальними та особливими правилами формалізації та інтерпретації права;

- доповнено доктринальну класифікацію правил юридичної техніки за низкою критеріїв, а саме: за стадіями (правила формалізації та правила інтерпретації); за рівнем організації (застосовні до норм права, застосовні до нормативно-правових актів); за рівнем охоплення (загальні (застосовуються до

всіх галузей права) та особливі (застосовуються до конкретної галузі права)); за пріоритетністю (критичні, факультативні пріоритетні та факультативні допоміжні); за варіативністю (на дихотомічні та градуальні).

удосконалено:

– співвідношення понять «юридична техніка» та «формалізація права» як категорій «загального» та «конкретного», що полягає у визначенні формалізації права як складової юридичної техніки, яка охоплює сукупність правил (методів, прийомів, способів і засобів) надання праву властивостей формальної визначеності, тоді як юридична техніка є ширшою категорією і додатково включає правила (методи, прийоми, способи і засоби) інтерпретації права.

набули подальшого розвитку:

– аргументація положень про взаємозв'язок між формалізацією та інтерпретацією права, який виявляється у закономірностях між дотриманням правил юридичної техніки формалізації, рівнем формальної визначеності норм і встановленням їх змісту та єдності. Обґрунтовано, що квалітологічний підхід, який дозволяє оцінити відповідність формалізованих норм правилам юридичної техніки, є логічно попереднім етапом їх інтерпретації, оскільки саме через таку оцінку можливо прогнозувати потенційні недоліки реалізації норми права, ще до її офіційного закріплення та введення в дію. Це дало змогу розмежувати квалітологічний підхід до формалізації та інтерпретацію права, а також визначити їх системні зв'язки, що поглиблює уявлення про взаємодоповнюваний характер формалізації та інтерпретації як складових юридичної техніки;

– розвинуто положення про взаємодію окремих правил формалізації норм права, яка може проявлятися у взаємодоповнювальному (наприклад, правила логічності та змістовності), та різноспрямованому впливі (наприклад, правила чіткості та зрозумілості) на формалізацію норм права.

Теоретичне та практичне значення результатів дисертаційного дослідження. Практичне значення отриманих результатів полягає в

можливості використання сформульованих у дисертації висновків і пропозицій у:

- у науково-дослідній роботі – для подальшого розвитку теоретико-правових і прикладних знань у сфері юридичної техніки загалом та формалізації процесуальних норм права зокрема, а також для зміцнення теоретико-правової бази дослідження проблем формалізації права на рівні окремих галузей права;

- у правотворчій діяльності – з метою удосконалення її методологічного забезпечення, а також формування науково обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення чинного законодавства України в частині правового регулювання такої діяльності (Лист Комітету з питань правової політики Верховної Ради України від 12.01.26 р.);

- у правозастосовній діяльності – у практиці підготовки актів правозастосування, заснованих на термінології, юридичних конструкціях та приписах актів цивільного процесуального законодавства України;

- викладацькій діяльності – для проведення навчальних занять та підготовки навчально-методичних матеріалів з дисциплін: «Юридична техніка», «Правотворча діяльність», «Нормопроєктування», «Актуальні проблеми права та правничої термінології» та ін. для здобувачів бакалаврського та магістерського рівнів вищої освіти спеціальності D8 «Право».

Повнота викладу результатів дисертаційного дослідження та наукових положень в опублікованих працях здобувача. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження відображені в 11 наукових працях здобувача, з яких 5 статей опубліковано у наукових фахових періодичних виданнях України (кат.Б), а також 6 публікацій апробаційного характеру.

Опубліковані наукові праці дисертанта, зараховані за темою дисертації, відповідають чинним вимогам, установленим для здобуття ступеня доктора філософії, та належним чином відображають основні результати проведеного наукового дослідження.

Оцінка мови та стилю дисертації. Дисертація має логічну структуру, матеріал викладено послідовно, що дозволяє прослідковувати зв'язок поставлених завдань та зроблених висновків. Робота складається з: анотації, вступу, трьох розділів що загалом містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (291 найменувань на 33 сторінці) та додатків. Загальний обсяг роботи становить 268 сторінку, з яких 217 сторінок основного тексту.

Матеріал викладено з дотриманням правил правопису в науковому стилі українською мовою. Оформлення відповідає встановленим стандартам, передбаченим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40. Анотація відповідає змісту основного тексту, стисло відображає основні наукові результати із зазначенням наукової новизни та практичного значення.

В дослідженні К. К. Адаскалиця не виявлено фактів порушення вимог академічної доброчесності: дисертація містить результати власних досліджень автора, а використані ідеї, результати й тексти інших авторів мають посилання на відповідні джерела.

Дискусійні положення та зауваження. Позитивно оцінюючи наукове та практичне значення результатів наукового дослідження К. К. Адаскалиця, вважаємо доцільним висловити свої міркування щодо окремих дискусійних моментів.

1. У дисертаційному дослідженні здійснено аналіз стану правового забезпечення формалізації цивільних процесуальних норм права на підставі положень чинного законодавства України, зокрема Закону України «Про правотворчу діяльність» (підрозділі 1.3.). Водночас у роботі відповідний нормативно-правовий акт розглянуто переважно в описовому ключі, без розгорнутої наукової критики окремих його положень і без формулювання конкретних пропозицій щодо їх удосконалення з урахуванням проблематики формалізації процесуальних норм права. На нашу думку, з огляду на предмет і мету дослідження, доцільним було б уточнити найбільш істотні недоліки положень зазначеного Закону та надати пропозиції з їх усунення, зокрема шляхом уточнення або вдосконалення редакції окремих норм, що сприяло б

посиленню прикладної спрямованості дослідження та підвищенню його значення для правотворчої практики.

2. У межах дисертаційного дослідження (підрозділи 2.1, 3.1.) автор звертається до питання конкуренції правил формалізації, що, зокрема, наочно проілюстровано на прикладі співвідношення правил чіткості та зрозумілості. На підставі аналізу прецедентної практики Європейського суду з прав людини в роботі обґрунтовується, що вимоги чіткості мають пріоритет над вимогами зрозумілості у контексті формалізації норм права, а також що для публічно-правових відносин вимоги чіткості є більш високими, тоді як для приватно-правових допускається нижчі. Водночас, з огляду на предмет дослідження юридичної техніки формалізації цивільних процесуальних норм права, доцільним видається додатково уточнити оптимальний рівень чіткості таких норм, беручи до уваги те, що в межах цивільного процесу поєднуються елементи як публічно-правових, так і приватно-правових відносин.

3. У підрозділі 3.2 дисертаційного дослідження узагальнено напрями вдосконалення формалізації цивільних процесуальних норм права в межах комплексного концептуального підходу, складовими якого визначено наукове, правове та прикладне забезпечення формалізації. У контексті правового забезпечення автором запропоновано покращення редакції окремих норм ЦПК України (зокрема статей 109, 141, 147, 438), які розглянуто як приклади невдалого дотримання правил формалізації.

Водночас з огляду на практичну спрямованість дослідження та його орієнтацію на вдосконалення формалізації цивільних процесуальних норм права загалом, доцільним видавалося б додаткове розроблення пропозицій щодо вдосконалення редакції всіх норм ЦПК України, проаналізованих у роботі як приклади невдалого дотримання загальних та особливих правил формалізації. Узагальнення відповідних пропозицій у вигляді окремого додатка до дисертації сприяло б підвищенню прикладної цінності дослідження, посиленню його практикоорієнтованого характеру та забезпеченню більшої завершеності запропонованої авторської моделі вдосконалення формалізації процесуальних норм права.

Наведені зауваження не знижують загальної позитивної оцінки дисертації та не применшують її наукової новизни й практичної цінності.

Загальний висновок. Дисертація Адаскалиця Костянтина Костянтиновича на тему «Юридична техніка формалізації процесуальних норм права (на прикладі норм цивільного процесуального права України)», подана на здобуття ступеня доктора філософії з галузі «Право» за спеціальністю «Право» є самостійною завершеною науковою працею, містить обґрунтовані висновки та рекомендації, що характеризуються теоретичним та практичним значенням.

Дисертаційне дослідження, його результати та оформлення відповідають спеціальності 081 Право та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261, Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, Вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40, а її автор – Адаскалиця Костянтин Костянтинович – за результатами публічного захисту заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

кандидат юридичних наук, доцент,
старший науковий співробітник

Інституту держави і права

імені В.М. Корецького НАН України

Тетяна ТАРАХОНИЧ